

UDK 81'367.633

UDK 811.163.42'367.633

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 27. X. 2016.

Prihvaćen za tisak 29. XI. 2016.

Ivana Matas Ivanković
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
imatas@ihjj.hr

SLOŽENI PRIJEDLOŽNI SPOJEVI

Prijedlozi su relacijske riječi koje spajaju glavnu i zavisnu riječ uglavnom u slobodnim spojevima, no katkad se nalaze u spojevima riječi koje je nemoguće razvezati. U radu se obrađuje morfosintaktička struktura leksičko-gramatičkih cjelina koje su povezane prijedlogom, a koje se ne mogu rastaviti na sastavne dijelove jer bi to dovelo ili do gramatički neprihvatljivih spojeva ili bi im se značenje promijenilo. U radu se također obrađuju i prijedlozi u kombinaciji sa semantički važnim, ali konstruktivno fakultativnim proširenjima kao što su modifikatori.

1. Uvod

Ono što u jezikoslovlju nazivamo „malim” riječima često može biti izvor velikih problema. Njihovo je najvažnije obilježje funkcija koju imaju u rečenici, a funkciju koju ima jedna riječ¹ može imati i više riječi. Višerječne jedinice nemaju svoje pravo mjesto u leksikografskom opisu, u kojem je natuknica tradicionalno jedna riječ pa se višerječnice podvode pod neku jednorječnicu iz svojeg sastava. Dvojbe postoje i u gramatičkom opisu koji se uobičajeno dijele na fonetiku i fonologiju, morfologiju, tvorbu i sintaksu. Iako se po funkcio-

¹ U definiranju riječi polazi se s različitih aspekata pa u skladu s tim postoje i mnoge definicije. U Simeonovu *Enciklopedijskome rječniku lingvističkih naziva* natuknica *riječ* zauzima 7 stranica te se može pronaći da je riječ npr. „najmanja značenjska jedinica govora i jezika” (*Ullmann*); ‘minimum slobodne forme’ (*Bloomfield*); ‘najmanja govorna jedinica koja može stajati kao kompletni izričaj’ (*Palmer*) itd.” (Simeon 1969: II, 293). Kod uspostavljanja opreke jednorječnih i višerječnih jedinica u prvome je planu kriterij po kojemu je riječ „tekstna jedinica koja se nalazi između dviju bjelina” (Hrvatski pravopis 2013: 394).

nalnoj srodnosti s jednorječnicama višerječnice nalaze u morfologiji, u nju ipak ne spadaju jer se morfologija primarno bavi podjelom riječi na vrste i njihovim oblicima, a po oblicima se mijenja jedna riječ, ne više njih.

Funkciju povezivanja u rečenici imaju prijedlozi. Kao morfološke jedinice prijedlozi bi bile samo jednorječnice jer jedino jednorječnice ulaze u morfologiju. No kao sintaktičke jedinice kojima je funkcija povezivanje drugih riječi oni podrazumijevaju i višerječne jedinice (npr. *s obzirom na, na početku*). U skladu s primarnom funkcijom povezivanja Silić i Pranjković prijedloge obrađuju u sintaksi, a ne u morfologiji.

Po nastanku se prijedlozi mogu podijeliti² na 1. neproizvedene (primarne) – *iz, na, do...* i 2. proizvedene (sekundarne) koji su nastali od jedne punoznačne riječi ili kombinacijom dviju riječi. Funkcionalni pristup posebno je indikativan za višerječne jedinice proizvedenih prijedloga. Oni se dalje mogu podijeliti na manje skupine: 2.1. jednostavni prijedlozi – nastali su od jedne punoznačne riječi koja je izgubila svoje kategorijalno značenje tipično za određenu vrstu riječi, to može biti imenica (*diljem, krajem...*), prilog (*blizu, više...*) te glagolski prilog (*glede, izuzev...*); 2.2. složeni prijedlozi – sastoje se od dviju riječi koje su srasle u prijedlog, to mogu biti dva prijedloga (*između, iznad...*), prijedlog i prilog (*poviše...*) te prijedlog i imenica (*pokraj...*); 2.3. prijedložni izrazi – sastoje se od dviju ili više riječi koje još nisu srasle, to mogu biti prilog i prijedlog (*nedaleko od...*), prijedlog i imenica (*na kraju, u smjeru...*), prijedlog i imenica i prijedlog (*u roku od...*) te glagolski prilog i prijedlog (*polazeći od...*). Postoji, dakle, razlika između prijedložnih izraza i prijedložno-padežnih izraza, pri čemu je prijedložni izraz prijedlog koji se sastoji od više riječi (npr. *na početku*), a prijedložno-padežni izraz odnosi se na sintaktičku vezu prijedloga (neovisno o tvorbi, on, dakle, i sam može biti prijedložni izraz) i padežnog oblika imenice (npr. *uz drvo, na početku desetljeća*).

Prijedložno-padežni izrazi uglavnom su slobodni spojevi, što znači da je izbor sastavnica uglavnom slobodan, ali i da prijedložno-padežni izraz najčešće nije strogo vezan uz glavni dio te on u rečenici može doći kao priložna oznaka (*otići s prijateljem*), kao objekt (*sastati se s prijateljem*), kao atribut (*druženje s prijateljem*) ili kao imenski dio predikata (*Bio je s prijateljem*).

Ovo istraživanje potaknuto je opisom ruskih prijedloga u knjizi M. Vsevolodove, O. Kukuškine i A. Polikarpova *Русские предлоги и средства предложного тупа*³ (2014.), u kojoj se funkcioniranje prijedložne jedinice promatra kao jedan od fragmenata kategorije upravljanja koju autori ne određuju

² Podjela preuzeta iz Matas Ivanković 2014a: 32–33.

³ Prikaz knjige vidi u Matas Ivanković 2014b.

kao oblik zavisne veze, nego kao formalan način uključivanja sklonjivih imenskih riječi u sintaktičke oblike. Poglavlje o „usložnjivačima” osnovnog oblika prijedložne jedinice (tzv. *осложнители*) potaknulo je ideju da se sličan opis napravi i za hrvatski jezik, međutim, opis takvih složenih konstrukcija uputio je na još važniju temu, a to su višerječne jedinice koje u svojem sastavu imaju prijedlog te će se u ovom radu obraditi morfosintaktička struktura prijedloga i riječi s kojima čine strukturnu i smisaonu cjelinu, s obzirom na to da se prijedlozi, kao relacijske riječi koje spajaju glavnu i zavisnu riječ uglavnom u slobodnim spojevima, katkad nalaze u skupinama koje je nemoguće razvezati. Prijedlozi su u takvim primjerima sastavni dijelovi veće leksičko-gramatičke cjeline,⁴ no obradit će se i prijedlozi u kombinaciji sa semantički važnim, ali konstruktivno fakultativnim proširenjima, koja mogu doći i uz jednorječne i uz višerječne prijedloge. Također, neki morfosintaktički spojevi temelje se na semantičkom jedinstvu: ako im se struktura razlomi i njihovi se dijelovi upotrijebe samostalno, dobit će se gramatički prihvatljiva cjelina, ali će im se značenje promijeniti.

Semantički ili strukturno uvjetovani spojevi čine sveze (više o tome vidi u Blagus Bartolec 2014: 56–68), no u naslovu rada nalaze se spojevi jer rad uključuje i fakultativna proširenja koja nisu gramatički i leksički uvjetovana. Primjeri koji se navode rezultat su rada na korpusu te potječu ili iz Hrvatske jezične riznice (<http://riznica.ihj.hr/index.hr.html>, uz njih je naveden autor i naziv djela) ili iz korpusa hrWac (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>, uz njih je navedena oznaka hrWac), ali su zbog uštede prostora i preglednosti često svedeni na osnovnu strukturu, tj. na glavni član i na prijedložno-padežni izraz (odnosno složeni spoj koji se na njega nadovezuje).

Rad je podijeljen u tri dijela, u uvodnom dijelu ukratko se opisuju prijedlozi i prikazuje problematika kojom se rad bavi, u drugome dijelu nalazi se podjela složenih prijedložnih spojeva koji su prema sintaktičkim i semantičkim kriterijima podijeljeni u osam skupina, u trećem je poglavlju zaključak i na kraju je popis literature.

2. Podjela složenih prijedložnih spojeva

Složeni prijedložni spojevi podijeljeni su u osam skupina ovisno o njihovim strukturnim ili smisaonim obilježjima.

⁴ Dakle, ovdje se ne misli na prijedložne izraze, koji se i sami mogu promatrati kao leksičko-gramatička cjelina (npr. *na kraju, u roku od*). S obzirom na to da je riječ o funkcionalnom pristupu koji takve jedinice tretira kao prijedloge, to leksičko-gramatičko jedinstvo kod njih čini inicijalno obilježje, odnosno zbog funkcije povezivanja oni se promatraju na isti način kao jednorječni, „prototipni” prijedlozi, a ne kao jedna od leksičko-gramatičkih cjelina kakve će biti obrađene u ovom radu.

2.1. Prijedložne sveze

Prijedlozi, i jednorječni i višerječni, mogu biti dio vezane skupine: „Spojevi riječi međusobno se razlikuju i po tome što u jednim susrećemo nevezano (slobodno) spajanje tagmema, a u drugima je i gramatička i leksička povezanost među tagmemima takva da se ne mogu ‘razvezati’. Takve sintagmeme susrećemo u svim onim slučajevima u kojima glavni tagmem ne može sam za sebe zauzimati neku od pozicija u rečeničnome ustrojstvu. Tako npr. umjesto *Neki ljudi su došli* možemo reći *Ljudi su došli*, ali umjesto *Mnogo ljudi je došlo* ne kažemo **Mnogo je došlo*. Takvih vezanih sintagmema ima više vrsta...” (Silić i Pranjković 2005: 269). Ovdje su obrađene sveze koje imaju prijedlog, a prema riječi na koju se prijedložno-padežni izraz nadovezuje i s kojom čini jedinstvenu cjelinu mogu se podijeliti na glagolske, imeničke, pridjevske, zamjeničke, brojevne i priložne.

2.1.1. Glagolske prijedložne sveze

Glagolske sveze sastoje se od glagola i prijedložno-padežnog izraza s kojim čine leksičku i gramatičku cjelinu.⁵ Glagoli koji ulaze u sastav glagolskih sveza dijele se u više podskupina.

2.1.1.1. **Glagol *biti***. Iako glagol *biti* i prijedložno-padežni izraz često dolaze kao imenski predikat i čine cjelinu, to se ipak može smatrati slobodnim spojem jer nije ograničen izbor prijedložno-padežnog izraza, a glagol i prijedložno-padežni izraz imaju svoje pravo značenje (npr. vrijeme: ... *to je moglo biti najranije krajem stoljeća*... Nedjeljko Fabrio. Berenikina kosa; mjera: ... *budući da je prirodni priraštaj ispod nule*... Vjesnik online). No postoje i skupine koje čine cjelinu i čiji su dijelovi na neki način uvjetovani. Kod nekih je riječ o dekomponiranoj skupini koju je moguće i skratiti te prijedložno-padežni izraz zamijeniti semantički srodnim pridjevom (*biti na redu* – *biti sljedeći*, *biti od koristi* – *biti koristan*, *biti od pomoći* – *biti koristan*, *biti od prijeke potrebe* – *biti prijeko potreban*). Cijela skupina katkad se može zamijeniti glagolom (*biti na umoru* – *umirati*) ili modalnim glagolom: *biti u mogućnosti*, *biti u stanju* – *moći* (usp. Silić i Pranjković 2005: 290). Glagolske sveze s *biti* mogu imati i druga značenja, npr. *biti do čega* – ‘biti stalo do čega’ (*Nije tebi do borbe*... Joža Horvat. Zapis); *biti iza koga* – ‘proći’ (*Nadam se da je to poglavlje sada iza nas*. Vjesnik online); *biti za što* – ‘imati volje za što’ (*Ja sam za druženje*., *Jeste li za sok?*).

⁵ Podjela glagolskih sveza slijedi podjelu vezanih spojeva iz Silić i Pranjković (2005: 269), ali je prilagođena opisu prijedloga.

2.1.1.2. **Fazni glagoli.** U sveze se ubrajaju i spojevi „u kojima je glavni tagmem modalni ili fazni glagol, a zavisni infinitiv ili konstrukcija *da + prezent*” (Silić i Pranjković 2005: 269). No infinitiv se katkad zamjenjuje prijedložno-padežnim izrazom s prijedlogom *s* i imenicom istog značenja kao i infinitiv: *početi ispitivati = početi s ispitivanjem*. Takvi su primjeri: ... *trebalo bi početi s postupnim ublažavanjem režima...* Vjesnik online; *Ne preostaje nam ništa drugo nego nastaviti s radom...* Vjesnik online.

2.1.1.3. **Semikopulativni (polusponski) glagoli.** Ovu skupinu čine sveze „u kojima je glavni tagmem neki od (značenjski nepotpunih) glagola tipa *postaviti/postajati, zvati (se)/nazvati (se), imenovati, proglasiti, proglašavati, smatrati, držati*, a zavisni imenska riječ u nominativu, instrumentalu ili prijedložno-padežni izraz (*s* prijedlogom *za*)” (Silić i Pranjković 2005: 269). Takvi su primjerice: *držati za budalu, imenovati za predsjednika, proglasiti za pobjednika*.

2.1.1.4. **Perifrazni glagoli.** Perifrazni glagoli podrazumijevaju čvrstu svezu glagola i prijedložno-padežnog izraza, pri čemu se neki mogu zamijeniti istorodnim glagolom (*doći do rješenja – ‘riješiti’, doći do zaključka – ‘zaključiti’*), a neki ne mogu (npr. *dovesti do gubitka, imati iza sebe što, ostati bez posla, smetnuti s uma*).

2.1.1.5. **Glagolski frazemi.** „Frazemi su ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica.” (Menac, Fink-Arsovski i Venturin 2003: 6). Frazemi koji se sastoje od glagola i prijedložno-padežnog izraza jesu: *čitati između redaka, držati na oku, držati pod ključem, imati na oku, izbaciti iz glave, izbaciti iz takta, poslati na drugi svijet, sići s uma, pomesti ispred svojih vrata, progledavati kroz prste, završiti iza rešetaka, ići na jetra*. Glagol *biti* i prijedložno-padežni izraz čine frazeme: *biti izvan sebe, biti na dnevnom redu, biti na putu komu, biti na ti s čim, biti pri sebi, biti u dobrim rukama, biti u komi, biti u krivu* i dr.

2.1.2. Imeničke prijedložne sveze

Imeničke prijedložne sveze sastoje se od imenice i prijedložno-padežnog izraza koji čine semantičku i formalnu cjelinu.⁶ Izostavljanje bilo kojeg dijela odstupanje je od punog (službenog) imena ili naziva, a temeljno značenjsko obilježje frazema da cjelina ne odgovara zbroju značenja dijelova ne dopušta rastavljanje takvih cjelina na dijelove. Imeničke sveze mogu se podijeliti u više podskupina.

⁶ Podjela prati podjelu u Blagus Bartolec i Matas Ivanković (2013: 370–371), no modificirana je prema potrebama ovog rada.

2.1.2.1. **Osobna imena i nadimci.** U ovu skupinu ulaze višerječna imena koja se odnose na osobu, a prijedložno-padežni izraz označuje uglavnom odakle osoba potječe ili kakvo drugo obilježje: *Albert iz Saske, Gospa od Zdravlja, Ivan bez Zemlje, Šaka sa Srednjaka, Tales iz Mileta, Vincent iz Kastva, Zmaj od Bosne.*

2.1.2.2. **Imena mjesta.** Ovdje se ubrajaju višerječni toponimi, a prijedložno-padežni izraz daje geografsko određenje gdje se točno što nalazi: *Biograd na Moru, Blato na Cetini, Brest pod Učkom, Brod na Kupi, Sveti Petar u Šumi.*

2.1.2.3. **Kolokacijske sveze.** Kolokacijska sveza definira se kao „posebna leksička sveza na sintagmatskoj razini temeljena na značenjskoj povezanosti samostalnih leksičkih jedinica u kojoj se konkretiziraju njihova značenja.” (Blagus Bartolec 2014: 80). Konkretizacija značenja „podrazumijeva da se potencijal jedne sastavnice mijenja ili prilagođuje značenjskomu potencijalu druge sastavnice te tako nastaje novo, kolokacijsko značenje” (isto 84). Neke od njih imaju i prijedloge, npr.: *čamac na jedra, četkica za zube, krevet na kat, kruh sa sjemenkama, lonac na paru, salon za masažu, mlinac za kavu, voda za piće.*

2.1.2.4. **Nazivi.** U nazive se ubrajaju višerječne sveze za pojmove u nekome znanstvenom području: *izvješće iz zraka, materijal za brtvljenje, nanošenje kroz zavjesu, otpornost na koroziju, zahtjev za potvrdu rezervacije, zaštita od požara.*⁷

2.1.2.5. **Frazemi.** Od imenice i prijedložno-padežnog izraza sastoje se frazemi: *jezičac na vagi, jezik za zube, junak na jeziku, krpa od čovjeka, mrtvo slovo na papiru.*

2.1.3. Pridjevske prijedložne sveze

U pridjevskim prijedložnim svezama prijedložno-padežni izraz nadovezuje se na pridjev.

2.1.3.1. **Komparativ.** U posebnu skupinu može se izdvojiti komparativ s prijedlogom *od* i imenskom riječju u genitivu jer, iako glavni dio formalno može doći samostalno, svaka usporedba eksplicitno ili implicitno uključuje i ono s čime se što uspoređuje te čini jedinstvenu cjelinu: *... stoga se i preporučuje uplaćivanje police dopunskoga osiguranja, u mjesečnom iznosu možda čak i manjem od 100 kuna.* Vjesnik online. *... u našoj kući bilo je namještaja ljepšeg od onog kod mnogih gradskih ljudi...* Petar Šegedin. Svi smo odgovorni?

2.1.3.2. **Pridjevski frazemi.** Pridjev i prijedložno-padežni izraz sastavni su dio nekih frazema kao: *krvav ispod kože, brz na šakama.*

⁷ Nazivi su preuzeti iz Strune, terminološke baze hrvatskoga strukovnog nazivlja (<http://struna.ihjj.hr/>).

2.1.4. Zamjeničke prijedložne sveze

Zamjeničke sveze sastoje se od zamjenice i prijedložno-padežnog izraza. Po značenju i upotrebi mogu se podijeliti u podskupine.

2.1.4.1. **Jedan.** Broj *jedan* po službi se određuje i kao zamjenica,⁸ u nekim izvorima specificira se njegova funkcija neodređenog člana,⁹ no postoje i druge interpretacije.¹⁰ U nekim primjerima s prijedložno-padežnim izrazom teško je nedvosmisleno odrediti je li riječ o broju, tj. izražavanju količine, ili o izražavanju neodređenosti: *Jedna od njih uspjela im je pobjeći.* Zamjeničke sveze obično označavaju pripadanje većoj skupini iz koje se jedan primjerak ipak na neki način izdvaja, ističe. Ako je u sintaktički ustroj uključen i pridjev (*jedan + od + pridjev + imenica* u množini), on obično izdvaja skupinu pojmova sa zajedničkim obilježjem označenim pridjevom, a predmet ili pojam označen s *jedan* pripada toj izdvojenoj skupini: *uspeti se na jednu od poviših klisurina, obući jedno od nošenih odijela.* To je svojstvo katkad izrečeno superlativom: *biti jedan*

⁸ „Službu neodređene zamjenice imaju:

– broj *jedan* u značenju ‘neki’, ‘netko’, ili ‘isti’ i u značenju ‘nitko’, ‘nikakav’, npr. *I ti ćeš jednoga dana doći do iste spoznaje.* (...)

– redni broj *drugi* kad ne znači položaj u redu nego je u suprotnosti s ličnim i pokaznim zamjenicama: ne ja, ne ti, ne ovaj, ne taj i sl., npr. *Ako nećeš ti, hoće drugi.*” (Barić i dr. 1997: 208).

⁹ „Osim na morfosintaktičkoj i/ili sintaktičkoj razini u službi izražavanja neodređenosti/određenosti u imenica dolaze i neka leksička sredstva. To posebno vrijedi za neodređene i pokazne zamjenice, pri čemu neodređene zamjenice izražavaju neodređenost, a pokazne određenost. Među neodređene zamjenice u širem smislu treba svrstati i broj *jedan, jedna, jedno*, koji u hrvatskom jeziku vrlo često dolazi u funkciji (pravoga) neodređenog člana, npr. *Jučer sam sreo jednu ženu, Jednoga dana pozove car svoje sinove pa im reče [...].* Osim toga, neodređenost se može izražavati i neodređenim zamjenicama kao što su *neki, poneki, nekakav, kojekakav* i sl., npr. *Tamo je upoznala nekakva probisvijeta s kojim se uskoro i vjenčala* i sl. U funkciji određenoga člana najčešće dolazi pokazna zamjenica *taj, ta, to*, ali i zamjenice *ovaj, onaj, takav, ovakav* i sl. Opreka između broja *jedan* i neodređenih zamjenica s jedne strane i pokaznih zamjenica tipa *taj* u službi određenoga člana posebno je vidljiva u kontekstima u kojima dolaze zajedno, npr. *Poslije polusatne ugodne šetnje došli su do jednog trga i na tom se trgu zadržali do kasnih večernjih sati.*” Pranjković, Ivo. *Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskome jeziku.* <http://www-gewi.uni-graz.at/gralis-alt/4.Gralisarium/GraLiS%201998/PranjkoVIC%201998a.htm>.

¹⁰ „Osim brojevne funkcije i funkcije člana za *jedan* se uvijek ističe da ima i kvalifikatorsku, odnosno pridjevu funkciju (npr. *Jedni majstori su tek otišli, a drugi već dolaze*). No osim brojevne, pridjevene i čiste determinatorske u funkciji neodređenoga člana *jedan* može imati još jednu ulogu koja je značenjski između kvalifikatorske i uloge člana. Kažemo između jer je *jedan* u toj ulozi s jedne strane blizak članu po tome što, kao i u kontekstima kada funkcionira kao prototipni član, nema samostalnoga naglaska, a s druge strane kvalifikatoru ga približava činjenica da ipak nije značenjski potpuno ispražnjen, već mu je primarna funkcija da dodatno ističe, naglašava, neko već poznato svojstvo imeničkoga referenta. Zbog toga ćemo tu njegovu četvrtu funkciju nazvati funkcijom *determinacijskoga intenzifikatora...*” (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 151). Više o toj temi vidi i u Silić (1992/1993) te Belaj i Matovac (2015).

od najbogatijih mladića, izlazak iz jednog od najrepresivnijih razdoblja. Jedan se pojavljuje i u kombinaciji s drugi, čime se upućuje ili da nešto dolazi u paru: stajati jedno spram drugoga, primaknuti ruke jednu do druge, ili da ima ponavljajući uzorak: razmaci od jedne do druge melodije, slagati slova jedno do drugoga, rušiti se sve jedan preko drugoga.

2.1.4.2. **Neodređene zamjenice.** Neodređene zamjenice upotrebljavaju se kada nije poznato ili nije važno o komu ili čemu je točno riječ, a oblikom se podudaraju s upitnim ili odnosnim zamjenicama ili nastaju dodavanjem prefiksa ili sufiksa: *svaditi se s kimgod od momaka, platit će svojim životom koji od ove trojice, udarila je o drvene kapke koja od njih, imenovat će svjedocima koja od ratujućih strana, ima u njemu nešto od protuhe.*

2.1.4.3. **Nitko, ništa.** Neodređena zamjenica s prefiksom *ni-* unosi niječno značenje, a s prijedložno-padežnim izrazom može označavati i nepripadanje određenoj skupini: *ne mariti ni za što do knjige, nitko od kritičara ne zna zapravo ništa, ne razumjeti ništa od svega toga, ne biti dobar ni s kim od domaćih.*

2.1.4.4. **Sam.** U sveze se ubraja i spoj zamjeničkog pridjeva *sam*¹¹ s prijedlogom i povratnom zamjenicom, kao što je *sam sa sobom, sam po sebi, sam za sebe.* *Sam* ima isticajnu ulogu i sintaktički je ovisan o ostatku rečenice, dok oblik povratne zamjenice ovisi o prijedlogu iza kojega dolazi. Takve spojeve nalazimo u primjerima: *A ignorirajući problem – znam da se neće sam od sebe riješiti.* hrWac; *Bilo bi divno kad bi mi dali priliku da vas konačno upoznam sama sa sobom.* hrWac; ... *ne plešemo radi plesa samog po sebi...* hrWac; ... *stvarno je jadno da ti je samom sa sobom bolje nego sa stvarnom i pravom osobom...* hrWac

2.1.5. Brojevne prijedložne sveze

U brojevnim prijedložnim svezama dio s prijedlogom strukturno je i značenjski vezan uz prvi dio izražen brojem. Iako taj broj sintaktički može doći samostalno, svoje pravo značenje dobiva tek s drugim dijelom. *S od* je označena cjelina iz koje se izdvaja dio: *Velika kuga odnijela je živote čak 300 od 3000 Riječana nastanjenih unutar gradskih zidina.* hrWac; ... *četnaest od sedamnaest losiona za sunčanje sadrži supstancu PABA...* hrWac. S prijedlozima kao *naprama, prema, spram* može imati i značenje odnosa (u takvim izrazima i dio

¹¹ *Sam* je kao zamjenički pridjev određen u Barić i dr. (1997: 205). Zamjenički pridjev *sam* uz naglašeni oblik povratne zamjenice (*sebe*) unutar konstrukcija s pravim povratnim glagolima tema je rada Birtić i Oraić Rabušić. Iako je rad usmjeren na konstrukcije s pravim povratnim glagolima, u uvodnom dijelu nalazi se i kratak pregled o prirodi riječi *sam* (2013: 347–349).

prije prijedloga i dio poslije prijedloga ne mogu se izostaviti): *Dimenzije iznose 1,8 naprama 2,4 metra., Taj je omjer 120 spram 45.* U ovu skupinu ubrajaju se i razlomci: *trinaest kroz dvadeset...*

2.1.6. Priložne prijedložne sveze

Priložne prijedložne sveze sastoje se od priloga i prijedložno-padežnog izraza, a zabilježeni su u frazemima: *daleko od toga, crno na bijelo.*

2.2. Veznici s prijedlogom u sastavu

Veznici koji u svojem sastavu imaju prijedlog izdvojeni su u zasebnu skupinu. U skupinama navedenim u poglavlju 2.1. prijedložno-padežni izraz nadovezuje se na neku od nabrojanih riječi, dok se za spojeve iz ove skupine (*preko kojih, s obzirom na to da...*) ne može reći da se oslanjaju na veznik, već ga tvore zajedno s ostalim riječima. Veznici, kao i prijedlozi, čine funkcionalnu skupinu¹². Takav opis preispituje mnoge aspekte tradicionalnog opisa veznika, što je tema rada L. Vukojevića i L. Hudeček *Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina*. U radu se složeni veznici i vezničke skupine opisuju s obzirom na sastav, s obzirom na obvezatne i neobvezatne sastavnice, s obzirom na semantiku i morfološko podrijetlo te se određuje njihov funkcionalnostilski i normativni status. Na koncu se daje iscrpan popis složenih veznika, vezničkih skupina i njihovih modifikatora. Neki dijelovi rada dotiču se i prijedloga: „Uzmimo za primjer relative koji se pojavljuju u atributnim posvojnim rečenicama: *kojega, kojemu* (znači dativ i genitiv odnosno zamjenice *koji*, dakako i u ženskome rodu: *koje, kojoj*, i u množini: *kojim, kojima*). Uobičajeno se u literaturi govori o posvojnome relativu *koji*. Ako se pak pridržavamo načela da su veznici nesklonjivi, nije li metodološki ispravnije ne govoriti o genitivu relativa *koji*, nego o posvojnim relativima *kojega i kojemu, koje i kojoj, kojih i kojima*? To se pitanje proteže dakako i uopće na relativne veznike: jesu li naime oblici relativnih zamjenica zasebni veznici (*koji, kojega, kojemu, čega, čemu* itd.) i vezničke skupine (*na kojemu, u kojemu, s čijim, s čim* itd.) ili pak ipak nesklonjivost nije svojstvo veznika?” (Vukojević i Hudeček 2007: 299). Autori dalje zaključuju: „Čitava ta zabuna potječe ponovno od problema spomenuta u uvodu ovog rada, tj. proizlazi iz višeznačnosti naziva *veznik*. Veznici su kao vrsta riječi nesumnjivo nesklonjivi. Veznici pak kao

¹² Iako je funkcija uzeta kao inicijalno obilježje prijedloga, pa se može smatrati da se veznicima pristupa na drugi način, njima je posvećen poseban odlomak jer je ipak riječ o višerječnoj jedinici u čiji sastav ulaze i prijedlozi.

članovi funkcionalnog razreda sklonjivi su ako pripadaju sklonjivim vrstama riječi, npr. zamjenicama ili zamjениčnim pridjevima, a nesklonjivi kad pripadaju nesklonjivim vrstama riječi. Ako se pak ustraje na tome da su veznici i kao pripadnici funkcionalnog razreda nepromjenjivi (iako zato nema nikakva razloga), onda treba uspostaviti vezničke nizove koje čine oblici onih veznika (članova funkcionalnog razreda veznika) koji pripadaju sklonjivim, tj. promjenjivim vrstama riječi.” (isto 300).

S obzirom na iscrpnu obradu ove problematike u navedenom radu ovdje će se samo okvirno prikazati vezničke skupine u čiji sastav ulaze prijedlozi. One se prema drugim riječima u sastavu mogu podijeliti na nekoliko skupina:

2.2.1. **Veznici u čiji sastav ulazi prijedlog i pokazna zamjenica.** Takve skupine dolaze u primjerima kao: *U agronomskoj praksi nove se biljne sorte proizvode radi toga da bi se dobio što veći prinos.* Nikola Juretić. *Osnove biljne virologije; Meni neće biti ništa podnošljivije zbog toga što je tebi bilo gadno.* Alojz Majetić. Čangi. Takvi su i *nasuprot tomu što, pored svega toga što, pored toga što, radi toga kako, radi toga što, unatoč tomu što, uslijed toga što, usprkos tomu što, zaradi toga što* i dr.

2.2.2. **Veznici u čiji sastav ulazi prijedlog i odnosna zamjenica.** Takve skupine uvode odnosne rečenice koje se odnose na imensku riječ i služe joj kao atribut: ... *to su ovakve male veselice, kod kojih čovjek zaboravi na sve što ga tare.* Vjekoslav Majer. *Dnevnik očenaška; Objavljeno je da će se saslušati trojica generala, od kojih su dvojica već u mirovini...* Vjesnik online.

2.2.3. **Veznici u čiji sastav ulazi prijedlog i imenica.** Takve su skupine: *bez obzira na to što, na temelju toga da, s namjerom da, u namjeri da...*, a dolaze u primjerima kao: ... *optuženi su da su kao agenti tajne službe iskovali zavjeru s namjerom da unište civilni zrakoplov.* Vjesnik online.; *U ovome poslu koji sada radimo silno se poštujemo bez obzira na to što neki stalno podmeću nekakve razmirice između nas.* hrWac

2.3. Kompleksne sveze

Kompleksne sveze sastoje se od dvaju dijelova koji imaju jedinstveno značenje i u čiji sastav ulazi prijedlog. Svezama ih čini to što pravo značenje ostvaruju tek kao cjelina.

2.3.1. **Kompleksne sveze.** Takvi spojevi obično izražavaju prostor (*biti pet centimetara iznad poda*), vrijeme (*uvidjeti četvrti dan iza čina*) ili neku mjeru (*davati do hiljadu kilograma na dan*). Prvi dio ima značenje mjere izraže-

ne kvantifikacijskom skupinom (*davati do pet tona ulja na dan, stići nekoliko kilometara ispred Trstenoga, zamoliti dva-tri dana iza toga*) ili značenje smjera (*stajati nalijevo od ulaza, zemlje sjeverno od Crnoga mora*). Kod nekih je prvi dio konkretizator drugog dijela i može se izostaviti iako određenje tada neće biti precizno (*penjati se do 45 stupnjeva iznad nule > penjati se iznad nule*), dok se izostavljanjem prvog dijela u nekim konstrukcijama dobiva nepotpun podatak i neovjeren izraz (*iznositi 6 posto iznad zaduženja > *iznositi iznad zaduženja, stajati nalijevo od ulaza > *stajati od ulaza*). Također, manji broj spojeva dopušta izostavljanje drugog dijela, ali se pri tome i njima mijenja značenje, odnosno gubi se pravo značenje (*davati do hiljadu kilograma na dan > davati do hiljadu kilograma, stajati nalijevo od ulaza > stajati nalijevo*). Ovdje se ubrajaju i složene mjerne jedinice (primjerice jedinica za plošnu gustoću *kilogram po četvornome metru*, jedinica za ubrzanje *metar u sekundi na kvadrat* i dr.). One su same po sebi čvrsta sveza, čiji je oblik i službeno propisan (usp. http://www.dzm.hr/_download/repository/si-sazetak.pdf), a u upotrebi izražavaju mjernu veličinu izraženu brojem: *Međutim, mi znamo da ubrzanje (povećanje brzine), izazvano Zemljinom težom, iznosi oko 10 metara u sekundi na kvadrat (točnije 9,81 m/s²)*. www.kako.hr/clanak/kako-tijelo-pada-u-prostoru-2306.html.

Kompleksnu strukturu ima i izraz *pet minuta prije dvanaest*, koji se može interpretirati doslovno i kao frazem (koji je u Menac, Fink-Arsovski i Venturin (2003: 169) zabilježen s međusobno zamjenjivim dijelovima kao *minutu (pet minuta) prije (do) dvanaest*).

2.3.2. Sveze s veznikom i. U sveze se ubrajaju i primjeri kao *nastati krajem 19. i početkom 20. stoljeća*. Iako je riječ o nekoj vrsti nabiranja, tj. o vremenskom razdoblju koje obuhvaća i kraj jednog i početak drugoga vremenskog odsječka, njihovo značenje zapravo je jedinstveno, odnosi se na razdoblje prije i nakon neke granice (u ovom primjeru oko 1900. godine), a izostavljanje bilo kojeg dijela dovodi do promjene značenja. Takvi su još: *biti u modi krajem 19. i početkom 20. stoljeća, hajkati krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, raspad višenacionalnih država krajem 1980-ih i početkom 1990-ih*.

2.3.3. Sveze s prijedlogom između i veznikom i. U posebnu skupinu izdvajaju se konstrukcije s prijedlogom *između*. „Prijedlog *između* specifičan je po tome što uključuje veći broj lokalizatora, najčešće dva, koji su povezani veznikom *i* (*između mene i toga komičara*), ili je lokalizator imenica u množini koja podrazumijeva dvodijelnost (*između obrva, između svojih nogu*), ili uz nju stoji brojveno određenje (*između dviju provalija, između dvaju saborskih domova*).” (Matas Ivanković 2014a: 59). S aspekta ove teme fokus je na primjerima sa sa-

stavnim veznikom *i*, koji povezuje dvije sastavnice (*kontakt između hrvatskih informatičara i njemačkog poslodavca*). Izostanak jedne ili druge sastavnice doveo bi do promjene značenja (*kontakt između hrvatskih informatičara*) ili do neovjerene konstrukcije, pogotovo ako je riječ o sastavnicama u jednini (*dodir između materije i duha* > **dodir između materije*).

2.4. Sveze s parnim prijedlozima

Sveze s parnim prijedlozima¹³ imaju fiksiranu strukturu, sastoje se od dvaju imenskih dijelova, od kojih prvi obično predstavlja početnu točku, a drugi cilj kakve radnje. Najčešće su početak i kraj izraženi prijedložno-padežnim izrazima (koji mogu biti antonimni, npr. *od – do*, ili je drugi dio samo opća naznaka, npr. *od – prema*), ali početna točka katkad može biti i bez prijedloga, dok je drugi dio raspona izražen prijedlogom (*do + G*). Formalno takve parne strukture uglavnom mogu biti rastavljene na dijelove i upotrijebljene samostalno, ali značenje bez jednog od tih dijelova nije potpuno.

2.4.1. Antonimni prijedlozi

Neki od primarnih prijedloga često se pojavljuju u paru u kojem su uglavnom međusobno antonimni. To su prijedlozi *od i do*, *iz i u* te *s i na*. Učestalom uporabom nadrasli su svoja pojedinačna primarna semantička i sintaktička obilježja te imaju značenje i funkciju kao cjelina, a stvaraju sliku obuhvaćenosti s početkom i krajem.

2.4.1.1. U vezama s prijedložnim parom *od – do* razlikuju se:

– značenje dužine koja se proteže između početne i krajnje točke: *vožnja od Katedrale do Sljemena, ožiljak od dlana do lakta*

– značenje prostora koji se može shvatiti kao jedinstvena cjelina, ploha koja se proteže između granica koje čine dva lokalizatora: *kotlina od Kapele do Učke*

– značenje distributivnosti dobiva se ponavljanjem iste imenice iza prijedloga: *putovati od grada do grada, od mjesta do mjesta*; izraz *od + G + do + G* zamjenjiv je prijedlogom *po* s imenicom u lokativu množine (*od kuće do kuće = po kućama*)

– vremensko značenje: *trajati od 1994. do 2001. godine*

– značenje mjere: *gradovi od 3000 do 10 000 stanovnika*

¹³ Više o ovoj temi vidi Kovačević i Matas Ivanković 2007.

– značenje raspona donekle je slično značenju mjere, međutim nije riječ o brojnim sastavnicama, već o obuhvaćanju u jednu cjelinu: *ljudi od desnice do ljevice*.

2.4.1.2. U vezama s prijedložnim parom *iz – u* izražena je početna i krajnja točka kretanja i obje se percipiraju kao zatvorena, omeđena cjelina: *doći iz Beča u Pariz, pobjeći iz toplica u Italiju*. Vremensko je značenje zabilježeno u primjerima kao: *prijelaz iz XIX. u XX. stoljeće*.

2.4.1.3. U vezama s prijedložnim parom *s – na* prijedlog *s* ispred imenice u genitivu označuje početnu točku, polazište, a *na* s imenicom u akuzativu krajnju točku, cilj. Označuju:

– promjenu u prostornom smislu: *spuštati se s kastavskih bregova na more, skočiti s kola na cestu*

– promjenu u vremenskom smislu: *prijelaz s proljeća na ljeto*

– prijenos u drugo stanje: *s fakulteta na posao, prevesti s njemačkog na hrvatski*.

Frazemi. Parovi *od – do, iz – u, s – na* pojavljuju se i kao dio frazema: *od glave do pete, od nemila do nedraga, od igle do lokomotive, živjeti od danas do sutra; iz neba pa u rebra, iz šupljeg u prazno; s oca na sina*. U frazemima je često i udvajanje imeničke sastavnice: *od vremena do vremena, od uha do uha; iz dana u dan, iz godine u godine, iz minute u minutu, iz ruke u ruku, ni iz džepa ni u džep; s vremena na vrijeme, s noći na noć, s noge na nogu, s koljena na koljeno*.

2.4.2. Parni prijedlozi s određenom početnom točkom i općenitim smjerom

U ovoj su skupini izdvojeni prijedložno-padežni izrazi koji imaju jedinstveno značenje, početna im je točka jasno određena, dok je krajnja općenito naznačena: *uputiti se iz Grada put Rijeke, juriti od Save prema kolodvoru, voziti se iz Zagreba prema srednjem Jadranu*.

2.4.3. Izražavanje raspona

Primjeri iz ove skupine značenjski se poklapaju s parnim prijedlozima *od – do*, dakle imaju značenje obuhvaćenosti ili raspona s izraženim početkom ili krajem, ali početna točka nije izražena prijedlogom *od*: *debeo jedan do tri metra, prolongirati tjedan do dva, prelaziti u drugo zvijezđe svaka 2 do 3 dana, tražiti tri do pet godina socijalnog mira*. Ovdje ne postoji zrcalna konstrukcija, a prvi dio sam po sebi ne implicira raspon koji završava drugim dijelom

te izostavljanjem drugog dijela neće nastati neovjerena konstrukcija (mogući su primjeri *debeo jedan metar, prolongirati tjedan, prelazi u drugo zvijezde svaka 2 dana*). Značenjski se ti primjeri tek neznatno razlikuju od onih s *od – do*, a razlog izostavljanja prijedloga *od* vjerojatno je ipak pragmatičnost – neki bi izrazi u upotrebi zvučali nespretno: *prelaziti u drugo zvijezde svakih od 2 do 3 dana*.

2.5. Prijedložni spojevi s *kao*

„Čestica je *kao* općeporedbena čestica koju izvanredno često susrećemo u raznolikim poredbenim imenskim konstrukcijama (npr. *ljut kao ris, radi marljivo kao mrav*), a isto tako vrlo često dolazi i kao sastavni dio složenih poredbenih veznika *kao da, kao što te, rjeđe, kao kad i kao dok* i sl. U primjerima tipa *Ona se kao mati brine za svoju djecu* značenje poredbenosti poprima i specifično supstitutivno značenje, a u primjerima tipa *Bilo ga je kao malo stid* ima službu modalne čestice (bliske riječima tipa *navodno, možda* i sl.) kojima govornik izražava manju ili veću sumnju u istinitost onoga o čemu govori.” (Pranjko-
vić 2013: 200). Iz navedenih je primjera vidljivo da je *kao* u nekim primjerima neizostavljiv (npr. *ljuta kao ris > *ljuta ris, marljivo kao mrav > *marljivo mrav*).¹⁴ U spojevima u kojima prijedložno-padežnom izrazu prethodi *kao*, izostavljanjem *kao* dobit će se ovjerena struktura, ali će joj se promijeniti značenje, što je čini vezanim spojem. Prijedložno-padežni izraz modificiran s *kao* može opisivati imenicu (... *načinite postolje kao na ovom crtežu*. hrWac), glagol (... *i drugi dio utakmice odigrali su kao u transu*. hrWac, *nadizati glavu kao preko plota*), pridjev (*napet kao kod vatrogasnih vježba, jednak kao kod skoka*) ili prilog (*Ako je ne možete načiniti polukružno kao na crtežu, moći ćete je urezati trokutasto lisnom pilom*. hrWac). S *kao* se izriče mogućnost, sličnost, a njegovim izostavljanjem dobit će se izjavna struktura kojom se nešto iznosi kao stvarno. Tako u primjeru *Nadizao je glavu kao iznad plota*. *plot* uopće ne postoji, a ako se izostavi *kao*, nastaje gramatična rečenica *Nadizao je glavu iznad plota*. koja prikazuje drugu realnost, onu u kojoj *plot* postoji.

Frazemi. *Kao* se pojavljuje i u frazemima: *govoriti kao iz knjige, ide kao po loju, kao bez duše, kao iz kutije, kao na dlanu, mračno kao u rogu*.

¹⁴ „Takva pitanja i odgovori na njih nužno međutim dovode do spoznaje da je ustrojstvo konstrukcija tipa *ljut kao ris* znatno složenije, tj. da su i takve konstrukcije rezultat svojevrsne redukcije, kondenzacije konstrukcija tipa *ljuta kao što je ljut ris*, a u takvim konstrukcijama opet ne možemo upotrijebiti *kao bez što*, tj. ne možemo reći **ljut kao je ljut ris*.” (Pranjko-
vić 2013: 218).

2.6. Značenjski modificirani prijedložno-padežni izrazi

U posebnu skupinu mogu se izdvojiti spojevi s riječima koje modificiraju značenje prijedložno-padežnog izraza. Modifikatori¹⁵ obično dolaze ispred prijedložno-padežnog izraza i lako se mogu izostaviti. Kao modifikatori dolaze prilozi i čestice, a njihova modifikacija može se razlikovati u značenju:¹⁶

– Prilozi kao *direktno, ravno, točno, upravo* usmjeravaju pozornost na ono što se izriče prijedložno-padežnim izrazom (fokusatori): *spojiti **direktno na antenu**, gledati **ravno u dušu**, biti **ravno ispred nas**, nalaziti se **točno iznad jedne od glavnih gradskih prometnica**, proizlaziti **upravo iz toga**.*

– Prilozi kao *često, opet, ponovno, uvijek* upućuju na učestalost onoga što se izriče prijedložno-padežnim izrazom (frekventatori): *donositi **mnoge odluke često u vrlo kratkom vremenu**, gubiti utakmicu **opet u zadnjim minutama**, počinjati **ponovo od samog početka**, davati impuls momčadi **uvijek na početku dvojboja**, objasniti **uvijek na poučan način**.*

– Prilozi, čestice i izrazi kao *bar, barem, baš, i, i to, još, ni, pa čak i, pa i, samo, sve, tek, već* pojačavaju ono što se izriče prijedložno-padežnim izrazom (intenzifikatori): *primiriti **bar do izbora**, pokušati **barem u našem susjedstvu**, upijati **baš poput spužve**, biti **problematičan i zbog požara**, živjeti dobro, **i to bez sponzora**, trajati **još od 15. stoljeća**, ne ići **ni na kavu**, biti **sretan, pa čak i s malim stvarima**, biti **ugrožena vrsta, pa i u Hrvatskoj**, prilaziti **samo na tren**, nastaviti se **sve do večeri**, biti u upotrebi **tek od 2000. godine**, povećati svoje vodstvo **već nakon četiri minute**.*

– Prilozi kao *isključivo, jedino, samo, tek* ističu ono što se izriče prijedložno-padežnim izrazom kao jedino, kao ono što se izuzima iz ostaloga (restriktori): *odlučivati o njegovoj sudbini **isključivo u Hrvatskoj**, opisati **isključivo s pomoću kvantne mehanike**, biti uvjeren **jedino u svoju ljubav prema njemu**, biti dostupno **samo na engleskom jeziku**, doći **tek na tren**.*

¹⁵ Naziv *modifikator* u mnogim suvremenim sintaktičkim teorijama upotrebljava se u značenju atributa, dok se u *Gramatici hrvatskoga jezika* modifikatorima nazivaju „modalne čestice na razini rečenice, kojima je uvijek svojstvena samostalna poraba. Istina, neki od njih mogu se upotrijebiti i nesamostalno, ali tada nije više riječ o česticama, nego o priložnim riječima koje su dio rečeničnoga ustrojstva.” (Silić i Pranjaković 2005: 257–258). Autori ih razlikuju od skupine u koju idu „izrazito nesamostalne gramatikalizirane riječi koje modificiraju značenja drugih riječi, spojeva riječi ili rečenica” i koje nazivaju nesamostalnim česticama (isto 253). Ovdje se naziv modifikator upotrebljava opisno, odnosno u skladu s ulogom tih riječi da modificiraju značenje izraza ispred kojega dolaze.

¹⁶ Broj kombinacija modifikatora i prijedloga puno je veći od ovoga koji se navodi. Ovdje je cilj bio dati uvid u značenjske razlike.

– Prilozi kao *naročito, osobito, pogotovo, posebice, posebno* ističu ono što se izriče prijedložno-padežnim izrazom, izdvajaju to iznad ostaloga (partikularizatori): *biti otežan **naročito u zimskim mjesecima**, naglašavati u medijima **osobito s obzirom na negativan utjecaj takvih nesreća**, odličan obrok **pogotovo za najmlađe članove**, ne razviti se u potrebnoj mjeri, **posebice u** kvalitativnom smislu, pogodovati razvitku klesarskog zanata, **posebno na otoku Braču**.*

– Prilozi kao *daleko, dalje, dovoljno, duboko, gotovo, malo, negdje, neposredno, nešto, odmah, otprilike, puno, skoro, tik, znatno* specificiraju neku mjeru, udaljenost u prostornom ili vremenskom smislu (kvantifikatori): *ostaviti ostale vozače **daleko iza sebe**, biti **daleko ispod** prosjeka, kliziti **dalje na jug**, dignuti se **dovoljno iznad** horizonta, zatomiti **duboko u sebi**, dati gol **gotovo na kraju** utakmice, **gotovo u potpunosti** zaustaviti gripu, usmjeriti **malo u desnu stranu**, biti gotovi **negdje prije** Božića ove godine, smješten **neposredno uz** morsku obalu, buknuti **nešto prije** 23 sata, kuća **odmah iza** crkve sv. Vlaha, osjetiti **odmah na početku** večeri, dolaziti do svojih razvojnih postignuća **otprilike u istoj dobi**, biti **puno ispred** svojeg vremena, ukloniti tamnu pigmentaciju **skoro u cijelosti**, sjediti **tik uz** njega, početi okupljati se **znatno prije** jedanaest sati.*

– Prilozi kao *možda, naoko, uglavnom, uistinu, uopće, ustvari, valjda, vjerojatno, zaista, zapravo* izražavaju odnos prema stvarnosti (modalnost): *simpatizirati ga **možda zbog** frizure, a **možda zbog** sklonosti početničkim pogreškama, biti **naoko u pravu**, nalaziti se **uglavnom u** životinjskim namirnicama, potreban **uistinu pod** hitno, najveća transakcija **uopće u** svijetu, biti **ustvari u** redu, izbjivati dosta **valjda zbog** prirode posla, nositi kompleks **valjda od** gubitka samostalnosti, govoriti **vjerojatno o** svom vlastitom napretku, biti **zaista za** najmlađe gledatelje.*

– Prilozi kao *danas, jučer, natrag, onda, ovdje, sada, skupa, sutra, tamo* imaju pojačajnu ulogu te iako se sadržajno mogu smatrati pleonastičnima jer se odnose na isto što i prijedložno-padežno izrazi, oni ipak specificiraju značenje izraza: ***danas na** Božić prometovati po blagdanskome redu vožnje, **jučer na** blagdan sv. Mihovila pohoditi istoimenu zadarsku crkvu, potjerati **natrag u sobu**, napisan **onda u** 19. stoljeću, vidjeti ga **ovdje na** naslonu klupe, imati malo više vremena **sad na** ljetu, doseliti se **skupa s** obitelji, navijački sastanak **sutra na** dan utakmice, odjeknuti **tamo iza** zida.*

Neki od modifikatora mogu se naći unutar prijedložno-padežnog izraza, odnosno između prijedloga i riječi kojoj otvaraju mjesto, a da pritom ne dođe do veće promjene značenja. Ako se nalaze ispred prijedloga, onda modificiraju prijedložno-padežni izraz kao cjelinu, a ako se nalaze iza prijedloga, onda modificiraju riječ ispred koje se nalaze, no u konačnici značenje se razlikuje tek u nijansi (usp. *otprilike prije mjesec dana* i *prije otprilike mjesec dana*). Takve su

skupine, primjerice, *na čak, na gotovo, o čak, o naoko, od čak, od otprilike, od samo, od već, prije otprilike, s ukupno, sa samo, u barem, u gotovo, u naoko, u samo, uz još, za još: protezati se na čak tri kata, doći sa samo 18 igrača, pojaviti se u barem 14 različitih verzija, još jedna nepoznanica u naoko nerješivoj jednadžbi, popeti se uz još nekoliko stepenica, produžiti za još 4 tjedna, pad BDP-a u već dva kvartala.*

2.7. Spojevi s kontaktnim prijedlozima

Dva prijedloga mogu se naći jedan do drugoga, pri čemu drugi prijedlog s imenicom koja slijedi čini cjelinu kojoj mjesto otvara prvi prijedlog. Riječ je o okazionalnim spojevima pri čemu prijedlozi koji dolaze u dodir nisu ničim uvjetovani, ali najčešće se kao prvi pojavljuje *do, na, od, s, u, za: suknja do ispod koljena, čekati do iza ponoći, doći do pred kraj, štrajkati do prije neki dan, opisati do u detalje, ostavljati torbu na za to predviđeno mjesto, svaki vikend od nakon rata, surađivati s preko 300 zadovoljnih klijenata, isplatiti naknadu štete u za to određenom roku, torba za na plažu, majica za po doma, rješenje za po ljeti, za pod zub* (frazem) i dr.

2.8. Frazemi

Iako su se frazemi već više puta navodili u ovom radu i pojavljuju se gotovo u svakoj izdvojenoj skupini, treba izdvojiti još jednu skupinu frazema koji se sastoje od prijedloga i imenskog dijela te se mogu uvrstiti uz različite riječi. Takvi su: *ispod ruke, iz čista mira, iz prve ruke, iza kulisa, iza rešetaka, između Scile i Haribde, kroz zube, na dlaku, na glasu, na kraju krajeva, na mrtvo ime i dr.* Ti frazemi mogu doći u različitim sintaktičkim funkcijama: *boravak iza rešetaka i strpati iza rešetaka, napad iz čista mira i posvađati se iz čista mira.*

3. Zaključak

Prijedlozi imaju funkciju povezivanja riječi u rečenici, u svojoj su prirodi usmjereni na riječ koja im otvara mjesto i na riječ kojoj oni otvaraju mjesto. Izbor tih elemenata relativno je slobodan, no postoje strukture koje su sintaktički ili semantički uvjetovane, u kojima su elementi vezani i ne mogu se izostavljati bez posljedica na gramatičnost ili sadržaj. Ovisno o gramatičko-leksičkim svojstvima, u radu je izdvojeno osam takvih skupina. U prvoj skupini izostavljanje prijedložno-padežnog izraza, kao naoko slobodnog dijela, dovelo bi do formalno ili značenjski nepotpunih konstrukcija (npr. *proglasiti bez za pobjednika* nije

potpuno, *zaštita od požara* nije isto što i *zaštita*). U posebnu skupinu izdvojeni su veznici u čiji sastav ulaze prijedlozi (*od kojih, s obzirom na to da*). Kompleksne sveze i sveze s parnim prijedlozima dvodijelne su, imaju dvije punoznačne sastavnice, u sebi sadržavaju dva podatka, ali su vezani u jedan. Neke od njih ne mogu se rastaviti ni formalno ni sadržajno (*sukob između ljevice i desnice > *sukob između ljevice*), dok se neke mogu rastaviti formalno, ali im se značenje mijenja, odnosno djelomično se gubi (*vožnja od Katedrale do Sljemena* nije isto što i *vožnja od Katedrale* ili *vožnja do Sljemena*). U spojevima u kojima prijedložno-padežnom izrazu prethodi *kao* njegovim izostavljanjem dobit će se ovjerena struktura, ali će joj se promijeniti značenje, što je čini vezanim spojem (*Načinite postolje kao na ovom crtežu.* nije isto što i *Načinite postolje na ovom crtežu.*). Iako izostavljanje modifikatora za razliku od izostavljanja *kao* ne dovodi do velike promjene u značenju, zbog izravne veze između modifikatora i prijedložno-padežnog izraza u ovaj su rad uvrštene i značenjski modificirani spojevi (*kliziti dalje na jug*). Spojevi s kontaktnim prijedlozima u sintaktičkoj analizi tvore cjelinu (u primjeru *rješenje za po ljeti* kontaktna struktura *za po ljeti* atribut je imenici *rješenje*). Frazemi su specifični i navode se na više mjesta u ovom radu. Iako opis da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica implicira da su oni jedinstvena cjelina, oni su ipak po svojoj unutarnjoj strukturi¹⁷ pripisani tipu uz koji pripadaju. Upravo po toj strukturi izdvajaju se frazemi koje formalno tvore samo prijedlog i imenski dio kao *ispod ruke* te su oni i izdvojeni u posebnu skupinu.

Literatura:

- BARIĆ, EUGENIJA i dr. 1997. *Hrvatska gramatika, 2. promijenjeno izdanje*. Školska knjiga. Zagreb.
- BELAJ, BRANIMIR; MATOVAC, DARKO. 2015. On the article-like use of the indefinite determiners *jedan* and *neki* in Croatian and other Slavic languages. *Suvremena lingvistika* 79. 1–20.
- BELAJ, BRANIMIR; TANACKOVIĆ FALETAR, GORAN. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Disput. Zagreb.
- BIRTIĆ, MATEA; ORAIĆ RABUŠIĆ, IVANA. 2013. Položaj zamjeničkoga pridjeva *sam* unutar povratnih konstrukcija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/2. 345–359.

¹⁷ „Među vezane sintagme, i to dvostruko ili višestruko vezane (jer kod njih nijedan tagmem nije slobodan), ubrajaju se i frazeologizirane konstrukcije, koje mogu imati različita ustrojstva...” (Silić i Pranjkić 2005: 269).

- BLAGUS BARTOLEC, GORANKA. 2014. *Riječi i njihovi susjedi*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- BLAGUS BARTOLEC, GORANKA; MATAS IVANKOVIĆ, IVANA. 2013. *Ispred, iza, u i oko* – gdje sve mogu doći prijedlozi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/2. 361–376.
- JOZIĆ, ŽELJKO i dr. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- KOVAČEVIĆ, BARBARA; MATAS IVANKOVIĆ, IVANA. 2007. Parni prijedlozi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33. 245–261.
- MATAS IVANKOVIĆ, IVANA. 2014a. *Izražavanje prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- MATAS IVANKOVIĆ, IVANA. 2014b. Prijedlozi i sredstva prijedložnog tipa. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40/1. 202–205.
- MENAC, ANTICA; FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA; VENTURIN, RADOMIR. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2013. *Gramatička značenja*. Matica hrvatska. Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO. *Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskom jeziku*. <http://www-gewi.uni-graz.at/gralis-alt/4.Gralisarium/GraLiS%201998/PranjkoVIC%201998a.htm> (pristupljeno 12. travnja 2016.).
- SILIĆ, JOSIP. 1992./1993. Aktualizator *jedan* u hrvatskom jeziku (uvodna razmišljanja). *Filologija* 20/21. 403–411.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- SIMEON, RIKARD. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I–II*. Matica hrvatska. Zagreb.
- VSEVOLODOVA, KUKUŠKINA I POLIKARPOV = Всеволодова, Майя Владимировна; Кукушкина, Ольга Владимировна; Поликарпов, Анатолий Анатольевич. 2014. *Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц*. Книжный дом „ЛИБРОКОМ”. Москва.
- VUKOJEVIĆ, LUKA; HUDEČEK, LANA. 2007. Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina. *Sintaktičke kategorije: Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani*. Ur. Kuna, Branko. Filozofski fakultet – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Osijek – Zagreb. 283–334.

Mrežni izvori:

Struna, terminološka baza hrvatskoga strukovnog nazivlja – <http://struna.ihjj.hr/>.
Hrvatska jezična riznica – <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>.
hrWac – <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>.
Sažeti prikaz Međunarodnog sustava jedinica – http://www.dzm.hr/_download/repository/si-sazetak.pdf.

Prepositional multiword expressions

Abstract

Prepositions are relational words; they connect head and dependent word. Most of syntagmatic expressions with prepositions come as free combinations, but some of them are multiword expressions that cannot be decomposed semantically and syntactically. This paper deals with multiword expressions with prepositions, that cannot be decomposed into component parts because this would lead to a grammatically unacceptable expressions (*dodir između materije i duha* ‘contact between matter and spirit’ cannot be *dodir između materije* ‘contact between matter’), or their meaning would change (*zaštita od požara* ‘fire protection’ is different from *zaštita* ‘protection’). The paper also addresses prepositions combined with semantically important, but structurally optional words such as modifiers (*daleko iza sebe* ‘far behind himself’). Depending on their relations, multiword expressions with prepositions are divided into 8 groups.

Ključne riječi: vezani spojevi, višerječne jedinice, prijedlozi

Keywords: compound units, multiword expressions, prepositions